поглядів Я.А. Коменського) // Студії та матеріали міжнар. наук. конф. "Україна – Польща: нові виклики епохи", Кошалін, 29 березня – 2 квітня 2006 р. – Кошалін – Гданськ – Дрогобич – Кіровоград, 2006. – С. 412 – 421.

5. Скотний В. Освітній простір в стратегії "нової раціональності" // Європейський спільний освітній простір та освітні перетворення в Польщі й Україні 1989 – 2006. перспективи і проблеми. За ред. М. Чепіль і Р. Кухи. – 2007. – С. 29 – 49.

6. Скотний В.Г. Проблеми сучасної освіти України: світський та релігієзнавчий компоненти // Духовне життя українського суспільства: теоретико-методологічні та онтологічні проблеми розвитку. Книга третя. – Київ – Дрогобич: Інформаційно-редакційний відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2009. – С. 5 – 35.

(Продовження статті див. у наступному числі журналу №1 (72) 2011).

Стаття надійшла до редакції 15.11.2010

УДК 378.11

Олександр Шпак, *доктор педагогічних наук, професор Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються основні принципи управління в сучасній системі вищої освіти відповідно до вимог ринкової економіки. Автор надає перелік стратегічних орієнтирів розвитку конкурентоспроможності ВНЗ на ринку освітніх послуг.

Ключові слова: *ринок освітніх послуг, менеджмент освіти, конкурентоспроможність, управління ВНЗ.*

В статье анализируются основные принципы управления в современной системе высшего образования согласно требованиям рыночной экономики. Автор даёт перечень стратегических ориентиров развития конкурентоспособности ВУЗа на рынке образовательных услуг.

Ключевые слова: *рынок образовательных услуг, менеджмент образования, конкурентоспособность, управление ВУЗом.*

The main principles of managing the higher educational establishment according to the demands of market economy are outlined in the article. The author suggests the list of target orientations for developing the competitiveness of a higher educational establishment.

Key words: *the market of educational services, educational management, competitiveness, the managing of a higher educational establishment.*

Постановка проблеми. Підписання Україною Болонської угоди поставило нові виклики перед системою вищої освіти. Окрім проблем, які вже стали традиційними для викладачів вишів: модульна система навчання, європейська шкала оцінювання, система кредитів тощо, українські ВНЗ почали "боротьбу" за абітурієнта, бо, як відомо, скорочення абітурієнтної маси призводить до скорочення ставок викладачів, а тому загроза звільнення постає кожного року. Саме тому імідж закладу освіти стає першочерговим завданням для кожного керівника ВНЗ, саме завдяки іміджу абітурієнти обирають навчальний заклад. Створення позитивного образу навчального закладу неможливе без ефективного управління, яке базується не лише на засадах адміністративного менеджменту, а також на знанні ринкової економіки, ринку праці, потреб роботодавців. Постає потреба в підготовці студента під замовника, бо часто-густо викладачі дають той матеріал, яким добре володіють, але це не є гарантією того, що отримані студентом знання задовольнять потенційного роботодавця. Усе це повинні зробити керівники закладів освіти, якщо вони хочуть готувати спеціаліста конкурентоспроможного не лише на теренах нашої держави, а й в країнах Європи.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемою управління вищих навчальних закладів займалось чимало вчених (Л. Даниленко, Л. Карамушка, В. Крижков, О. Мармаза, Є. Хриков та інші), проте залишається відкритим питання особливостей управління навчальним закладом у нових економічних умовах.

© О. Шпак, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

Мета статті – проаналізувати особливості управління навчальним закладом у нових соціально-економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. Особливості управління розвитком освітньої системи в нових економічних умовах зумовлюються, по-перше, місцем, яке займає освіта в сучасному суспільному розвитку, а саме тим, що освіта перетворюється в одну з найбільших й важливіших сфер людської діяльності, яка тісно пов'язана з іншими сферами людської діяльності: економікою, політикою, сферами як матеріального виробництва, так і духовного життя. По-друге, особливості управління сучасною освітою принципово визначаються тим станом, в якому в останні десятиліття знаходилась система освіти, а саме – станом експоненціального розширення, який супроводжувався гострими кризисними явищами та пошуками шляхів їх розв'язання. Ці пошуки мають як теоретичний, так і практичний характер. У процесі цих пошуків виявляються основні риси нової освітньої системи.

Головною особливістю управління системою вищої освіти в сучасних умовах є те, що проблеми освіти розв'язувались в останні роки лише на рівні освітньої системи – мегарівні. Проведення єдиної державної політики в освітніх закладах постає важливим завданням управління освітою. Як зазначається у ст.13 "Всесвітньої декларації про вищу освіту XXI століття: підходи й практичні поступи", прийнятої на Всесвітній конференції ЮНЕСКО, "…управління й фінансування в сфері вищої освіти потребують розвитку відповідних потенціалів й стратегій планування, аналізу політики, які засновані на партнерських зв'язках для забезпечення відповідним чином впорядкованого управління й використання ресурсів з врахуванням критерію "витрати – ефективність".

Вищі навчальні заклади повинні прийти до практики перспективного управління, яке буде відповідати потребам тієї середи, де вони діють. Кінцевою метою управління повинно бути укріплення інституціональної місії вищих навчальних закладів шляхом забезпечення високого рівня викладання, підготовки кадрів й наукових досліджень [1].

Існуючі особливості управління новою освітньою системою зумовлюються й тим, що вона має складну структуру. Головними підсистемами сучасної системи освіти є педагогічна, економічна, технологічна, організаційна, які знаходяться в складному взаємозв'язку між собою та іншими сферами суспільного життя (див. схему 1).

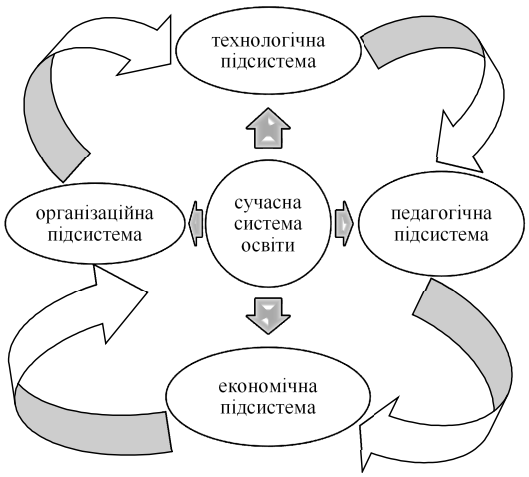

Схема 1.

Саме тому, одним з найважливіших принципів управління вищою освітою на всіх рівнях – на загальнодержавному, регіональному, муніципальному, а також на рівні ВНЗ – є принцип системності.

Управління в системі вищої освіти являє собою інтегративність різних рівнів освітнього менеджменту. Саме тому будемо розглядати управління як процес впливу, а освітній менеджмент – як систему управління, в якій основними елементами є: менеджмент на державному рівні в сфері освіти, менеджмент на рівні міністерства освіти і науки, менеджмент на рівні ВНЗ.

Якщо застосувати "управлінську піраміду" до освітнього менеджменту, то ми отримаємо наступні рівні: найвищу ланку управління – на державному рівні (top management), середня ланка управління – на рівні міністерства освіти (middle management), нижча ланка – вузівський менеджмент (first management/ low management). При цьому, кожна ланка управління, своєю чергою, може бути "внутрішньою управлінською пірамідою", яка складається з тих самих ланок, але в межах кожної окремої ланки.

Ефективність такої системи управління в системі вищої професійної освіти залежить від ступеню взаємозв'язку цих рівнів та їхньої нерозривності. Своєю чергою, оцінка управлінських рішень на всіх рівнях імплементується в ефективності й успішності вузівського менеджменту.

Крім того, управління розвитком системи вищої освіти може бути ефективне лише за використанням сучасних освітніх технологій, інноваційних методів викладання. Воно також залежить від відповідних організаційних структур і форм, від розробки нових економічних механізмів. Проблеми удосконалення навчального

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

процесу, механізмів його фінансування, розвитку організаційних форм не можуть розв'язуватись ізольовано. Ці проблеми повинні розглядатись і розв'язуватись як компоненти єдиного процесу формування цілісної системи.

Крім того, в системі управління вищою професійною освітою займають питання розробки нових нормативно-правових актів, які будуть відповідати не лише українській соціокультурній ситуації, але й потребам суспільства. Вони також зможуть визначати співвідношення державних, приватного та муніципальних навчальних закладів. Розвивається й реалізується принцип децентралізації управління освітою – розмежування компетенцій, повноважень і відповідності між різноманітними рівнями управління освітою.

Без розвитку нових правових засад неможливе становлення нової системи. Саме тому, вдосконалення теоретико-методологічних засад управління освітою й побудова практичної діяльності на цих засадах є важливим принципом управління вищою освітою.

Вважається, що управління ВНЗ в сучасних умовах повинно розв'язувати наступні завдання:

- організацію доступу до освіти, яка здатна задовольнити освітні потреби населення;
- забезпечення рівності доступу до освіти для всіх людей на всіх рівнях й ступенях освіти;
- підвищення якості освіти й встановлення відповідності згідно вимог суспільства;
- підвищення ефективності освітньої системи;
- забезпечення безперервності освіти;
- забезпечення інтеграції навчальних закладів різноманітних типів в єдині комплекси;
- розвиток конкурентної освітньої середи.

Усі ці проблеми повинні розв'язуватись в умовах навчання студентів при скороченні вкладів державних коштів, які виділяються на одного студента. Ця тенденція стала стабільною в останні роки. Складність проблем в поєднанні зі скороченням державного фінансування вимагає перегляду ролі і функції держави, організації, ВНЗ, родини, студентів у фінансуванні й організації освіти.

Управління ВНЗ в сучасних умовах зумовлює необхідність залучення до розв'язання проблем освіти різноманітних інститутів, головним чином родини, а також перегляд ролі студентів в організації й підтримці процесу навчання.

Роль студента визначається самостійним вибором освітньої траєкторії в достатньо диференційованому освітньому просторі, а також тим, що він залучений до оплати за своє навчання.

Родина в організації вищої освіти відіграє особливу роль: а) якщо родина спроможна сплачувати освітні послуги, вона приймає участь у фінансуванні освіти; б) беручи участь у виборі вищого навчального закладу, а також спеціальності для абітурієнта, вона певною мірою впливає на зміст освіти; в) беручи участь у дистанційній освіті на базі телекомунікацій, родина сприяє створенню і формуванню навчальної середи.

Характерною особливістю управління сучасною освітньою системою має бути подальша автономізація навчальних закладів. Необхідно, щоб ВНЗ мав право самостійно обирати загальні характеристики освітнього процесу, зокрема, методи й технології викладання, структуру кадрового потенціалу, джерела фінансування, контингент студентів.

На рівні державного менеджменту за державними органами управління освітою залишаються функції розробки стратегії системи вищої освіти й регулювання процесів реалізації цієї стратегії. По відношенню до закладів вищої професійної освіти держава перетворюється з безпосереднього керівника на замовника й споживача освітніх послуг.

У ринковій системі відносин вища професійна освіта формує новий стиль управління, який представлений як управління в ринковій конкурентній освітній середі. При цьому сегмент освітнього простору вищої професійної освіти України є найбільш конкурентним з поміж інших сегментів. Саме в ньому спостерігається жорстка боротьба державного та приватного секторів вищої освіти. "Боротьба" відбувається за ринок освітніх послуг та потенційних споживачів. Цей ринок відрізняється високою адаптивністю, варіативністю, достатньою стійкістю. Реалізація ринкового принципу розвитку системи вищої професійної освіти має на меті розвиток нових економічних механізмів в сфері освіти.

Водночас із ринком освітніх послуг розвивається й система договірних відносин на підготовку кваліфікованих кадрів поміж державними органами управління ВНЗ, що має на меті фіксацію вимог до якості освіти. Вимоги до якості освітніх послуг встановлюються на основі державних стандартів вищої професійної освіти. У них виділяється той обов'язковий мінімум змісту освітніх програм (наприклад, обсяг учбового навантаження, вимоги до рівня підготовки випускників тощо), який є основою оцінки рівня й якості отриманої освіти.

Таким чином, основними особливостями сучасної освітньої системи, які зумовлюють її стратегічні орієнтири, є наступні:

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

1. Необхідність проведення активної політики по розвитку й модернізації системи вищої професійної освіти, насамперед – на загальнодержавному рівні.

2. Головним принципом управління вищою освітою на всіх структурних рівнях (на державному, регіональному, муніципальному, а також на рівні ВНЗ) повинен бути визнаний системний принцип.

3. Управління в системі вищої професійної освіти повинно задовольняти потреби суспільства й забезпечувати доступність освіти.

4. Ефективність управління системою вищої професійної освіти повинна забезпечуватись за рахунок розподілу компетенцій організацій різноманітних вертикальних структурних рівнів у співвідношенні з принципом автономії ВНЗ, яка стосується забезпечення й управління навчальним процесом (вибір методик й освітніх технологій, визначення структури професорсько-викладацького складу, джерела фінансування, контингент студентів та ін.).

5. Розвиток конкуренції між ВНЗ різного організаційно-правового статусу.

6. Забезпечення якості освіти й розвиток системи контролю за нею в умовах ринкових відносин.

Очевидно, що система ринкових відносин накладає свій відбиток на економічну стійкість та витривалість ВНЗ. Економічна політика вишів напряму залежить від державної економічної політики в галузі освіти.

Ефективність й успішність діяльності ВНЗ залежить від успішності його стратегії на ринку освітніх послуг, а також від ефективності організації освітнього процесу. У цьому випадку, до певної міри важливе стратегічне управління ВНЗ.

При цьому відмітимо, що стратегічне управління до певної міри нормативно. Оскільки ВНЗ є відкритою системою, то ця відкритість сприяє розвитку суспільства, а внутрішні норми вишу виступають "як певна запобіжна міра, яка гарантує наявність доцентрової волі, яка не допускає розтворення цілого у відцентрованому процесі" [4].

Висновки. Таким чином, управління у ВНЗ є одночасно і система, і неперервний процес, який є суттєвим фактором в ефективній діяльності вишу і забезпечує його розвиток. Саме управління дає можливість підтримувати всі життєві функції ВНЗ, але, разом з тим, латентно включає в себе сукупність факторів інтеграції й диференціації, у тому числі й різноманітності, необхідних для діяльності ВНЗ. У цих відношеннях створюється та взаємодія, яка так чи інакше включає всіх, але розводить їх по різних рівнях і блоках організаційно-управлінської регуляції. Завдяки управлінню досягається адаптація різноманітних організаційних компонентів, реалізується симбіоз і синтез різноманітних структур у межах вишу, розподіляються функції центру і периферії організації, формується стійке управління. Таким чином, раціональне управління визначає оптимальність діяльності ВНЗ на ринку освітніх послуг та його ефективний розвиток.

1. Василенко В.А. Теорія і практика розробки управлінських рішень: Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2002. – 420 с.

2. Десятов Т.М., Коберник О.М. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом. – Х.: Основа, 2003. – 240 с.

3. Ефремов А.В. Искусство управления. – К.:УКМУ, 1989. – 78 с.

4. Табатоми П. Возможный диалог по проблеме стратегического менеджмента в университете // Вестник высшей школы. – 1999. – № 6. – С. 35.

5. Теоретико-прикладні аспекти управління закладами освіти: Наук.-метод. посіб./ Л.М. Калініна, Н.М. Островерхова, А.Ф. Остапенко; за ред. Л.М. Калініної. – К.: ПП "Компанія "Актуальна освіта", 2002. – 310 с.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2010

4 грудня – Введення, або Видення, третя Пречиста

Вважають, що в цей день Бог відпускає праведні душі подивитися на своє тіло, а тому свято називають Виденням. Тому на Пречисту остерігалися копати землю, бити прагами білизну, м'яти льон – "бо можна придушити душу". За цим святом прогнозували погоду.

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com